

men, evenals een enkel artikel uit de *Mededelingen van de oudheidkundige kring Rheden-Rozendaal*, maar dit zijn details. Het valt voorts op, dat de auteur geen materiaal heeft kunnen halen uit het archief van de gemeente Rozendaal, maar ik veronderstel dat daar vergeleken met het huisarchief Rosendaal niet veel bronnen over het landgoed te vinden zijn.

Al mag een publicatie over de geschiedenis van de tuinen van Rosendaal niet nieuw zijn, de systematische en uitvoerige behandeling van huis, inboedel en tuin steeds gekoppeld aan de eigenaren, alsmede de tracering van de overblijfselen geeft een prachtig beeld van de ontwikkeling van dit bezit en heeft een voorbeeldige studie opgeleverd.

C. O. A. Schimmelpenninck van der Oije

M. 't Hart, J. Lucassen, H. Schmal, ed., *Nieuwe Nederlanders. Vestiging van migranten door de eeuwen heen* (Amsterdam: Stichting beheer IISG, SISWO/Instituut voor maatschappijwetenschappen, 1996, 228 blz., ISBN 90 6861 122 4).

Sinds de jaren tachtig, toen de term 'multiculturele samenleving' in zwang raakte, is er veel studie gedaan naar de komst van verschillende groepen migranten naar Nederland. Men realiseerde zich toen dat de gastarbeiders die sinds de jaren zestig met een tijdelijk arbeidscontract hierheen gekomen waren, wel eens langer zouden kunnen blijven. Ook brachten velen hun gezinnen naar Nederland over in het kader van de wet op gezinshereniging. De integratie van minderheden in de Nederlandse staat werd een belangrijk studieobject.

Zo bestaan er nu, naast de meer gespecialiseerde werken, een handboek, een bibliografische handleiding en themanummers van diverse tijdschriften over dit onderwerp. Ook op institutioneel gebied zijn er interessante initiatieven genomen. Onderzoekers op migratiegebied sloten zich aaneen in het Centrum voor de geschiedenis van migranten, er werden diverse conferenties georganiseerd en een nationale onderzoeksorganisatie als NWO ging programma's op dit gebied entameren, zoals 'De multiculturele samenleving' in 1995.

Deze bundel voor de veertiende conferentie van de Stichting maatschappijgeschiedenis over migratie en minderheden vanaf 1600 tot heden, die op 12 mei 1995 plaatsvond, bestrijkt het gehele veld van cultuur en samenleving. Zo worden er verbanden gelegd tussen sociale wetenschappen, cultuurwetenschappen en maatschappijgeschiedenis. Deze multidisciplinaire benadering blijkt ook uit de verschillende begrippenparen die in de inleiding uitgewerkt zijn om de bundel een geïntegreerd karakter te geven.

Ten eerste wordt het spanningsveld tussen assimilatie, het opgaan in de Nederlandse bevolking, en de minderheidsvorming, het herkenbaar blijven als eigen groep, beschreven. Duidelijke voorbeelden van het eerste zijn de Duitse migranten van de vorige eeuw, en van het laatste de Chinezen of Italianen in de twintigste eeuw. Vervolgens wordt het mechanisme van positietoewijzing door de overheid en positieverwerving door de groep zelf benadrukt. De overheid kan door wettelijke bepalingen de integratie van bepaalde groepen stimuleren of tegenhouden. De migranten kunnen zich door de kansen van bijvoorbeeld het vrije ondernemerschap aan te grijpen een zekere positie in de samenleving verwerven.

In deze bundel is aandacht gegeven aan de minder bekende migrantengroepen, zoals de vestiging van Spaanse kooplieden vóór de Opstand, de lotgevallen van Lutherse immigranten in Utrecht, joodse migranten in Twente, Euro-Afrikanen tussen de Goudkust en Nederland, omlopers in Keulse potten, Molukkers en Hindoestanen, de positie van Duitse dienstbodes voor de Tweede Wereldoorlog en de integratie van Italianen en Chinezen in deze eeuw. Buitengewoon interessant zijn ook de bijdragen van Ruud Stokvis over de invloed van de

sportbeoefening op de integratie, van Leo Lucassen over de theorie en praktijk van de controle op de arbeidsmigratie in de periode 1918-1980 en van Rinus Penninx over de toekomstige ontwikkelingen op het gebied van migratie in de wereld.

De kwaliteit van de bijdragen is zeer verschillend. Dit is echter het probleem met elke bundel, waarin de inleiding de bijdragen een samenhangend karakter moet geven. Dit pleit, zoals de inleiding vermeldt, voor een meer integrerende aanpak van de bestudering van migratie en vestiging én de ontwikkelingen van de samenleving als geheel. Het hierboven vermelde handboek zal daarbij een belangrijke rol kunnen spelen. Belangrijk blijft hierbij het benadrukken van de wisselwerking tussen de positietoewijzing enerzijds en de positieverwerving anderzijds. Daarnaast spelen de tendensen van globalisering en het terugtreden van de nationale staat een grote rol.

Vermeldenswaardig is ten slotte de conclusie, zoals die op de achterflap van het boek gepresenteerd wordt, dat er geen reden is de kansen op integratie bij voorbaat pessimistisch in te schatten. Meestal weten de nieuwkomers een plek te verwerven in de Nederlandse samenleving; soms als een zichtbare, veelal positief gewaardeerde minderheid, soms als een tamelijk onzichtbare groep die zich op de een of andere manier aanpast aan de Nederlandse maatschappij. Uiteindelijk zijn de meeste nakomelingen van de migranten niet meer te onderscheiden van de overige Nederlanders.

Het is echter de vraag of deze positieve conclusie wel helemaal te rechtvaardigen valt. In deze bundel worden vooral de succesformules van tal van groepen benadrukt. De negatieve kanten als discriminatie, werkloosheid en criminaliteit komen nauwelijks aan bod. Het zijn vooral deze problemen die een goede integratie in de Nederlandse samenleving in de weg staan. Onderzoek naar deze problemen in heden en verleden zou een welkome aanvulling zijn op bestudering van migratie en vestiging in samenhang met de ontwikkelingen in de gehele Nederlandse samenleving.

Marc van Kuik

G. van den Brink, *De grote overgang. Een lokaal onderzoek naar de modernisering van het bestaan. Woensel 1670-1920* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1995, Memoria. Cultuur- en mentaliteitshistorische studies over de Nederlanden; Nijmegen: SUN, 1996, 575 blz., f59,50, ISBN 90 6168 451 X).

Het boek *De grote overgang* van Gabriël van den Brink heeft bij verschijning in de handelseditie ruime aandacht gekregen in de nationale pers. En terecht. Het boek is prachtig uitgegeven, het is helder opgezet, het is mooi en onderhoudend geschreven en het bevat gedurfde stellingen.

Het boek, dat het moderniseringsproces als centraal thema heeft, valt in drie delen uiteen. Allereerst behandelt Van den Brink de economisch-demografische geschiedenis van Woensel (nu een deel van Eindhoven), vervolgens de politiek-bestuurlijke geschiedenis en tot slot de mentaal-culturele. Elk hoofdstuk eindigt met een theoretische beschouwing, waarin de veranderingsprocessen worden geïnterpreteerd. In de laatste twee hoofdstukken worden de verschillende historische processen samengevat en met elkaar in (causaal) verband gebracht. De verrassende conclusie luidt dat de politieke veranderingen het primaat vormden bij de algehele veranderingen in Woensel. De economisch-demografische veranderingen vormden het sluitstuk van 'de grote overgang', de overgang van een traditionele samenleving naar een moderne. Ze hadden niet kunnen plaatsvinden zonder dat de politiek-bestuurlijke en mentaal-